

90-9

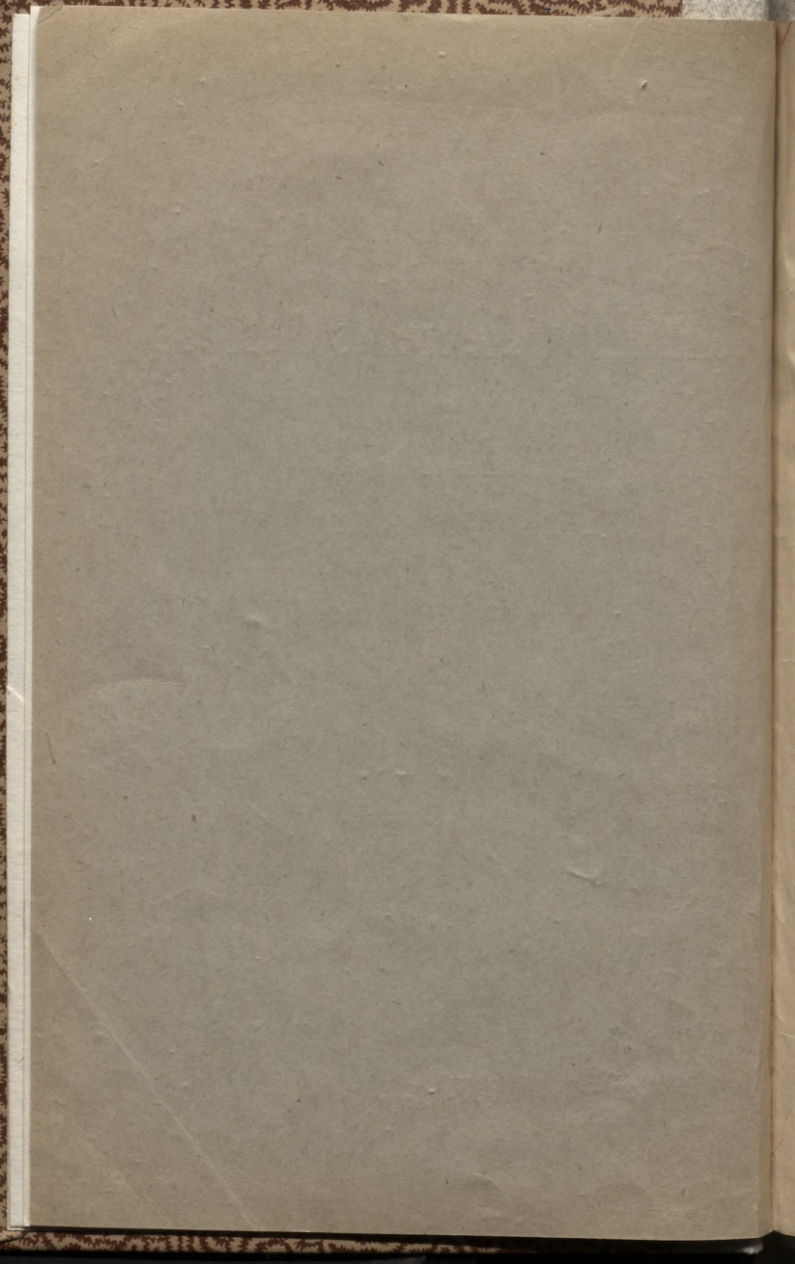
444

Profesors K. Dišlers

Pienākuma elements tiesībās

Das Pflichtelement im Recht

1937. g.

444

m/š

L
34

Profesors K. Dišlers

JĀNIS DANKS

Pienākuma elements tiesībās

Das Pflichtelement im Recht

1937. g.

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~83-51.693~~
0310018912

~~f-58.0806~~

1. T e m a.

Autoritārā valsts ir atnesusi sev līdz vairākus jaunus principus. Šie principi attiecas ne tikai uz valsts iekārtu jeb valsts formu, bet arī uz valsts iekšējo būtību, kas izpaužas tautas un valsts savstarpējās attiecībās, valdības politikā un valsts un pilsoņu savstarpējās attiecībās. Protams, šie principi nepārādās visi uzreiz gatavā veidā, tie attīstās līdz ar autoritārās valsts pašas veidošanos un attīstīšanos, un šis autoritārās valsts attīstības ceļš pie dažādām tautām ir zināmā mērā īpatnējs. Visur gan autoritārā valsts nāk ar spēcīgu, autoritātīvu, stabilu valdību, kas nevien uzstāda plašu, tautas interesēm atbilstošu programmu un deklarē jaunus principus, bet arī patiešām realizē šos principus un izved savu programmu dzīvē. Mums kā viens no pirmajiem tika uzstādīts lielais tautas vienības princips, un patiešām, tūlīt tika izbeigta tautas sadrumstalotība uz grupu interesēm un grupu egoisma pamatiem veidotās politiskās partijās un šķirās, un tai vietā nodibināta un reāli izvesta dzīvē tautas organizēta vienība un plānveidīga saskaņota kopdarbība valsts interesēs. Otrkārt, lielais tautas labklājības princips sekmīgi tiek realizēts divos virzienos: saimnieciskās dzīves lietderīgā pārkārtošanā un nacionālās kultūras celtniecībā. Treškārt, lielais publiskās kalpības princips veido jaunas attiecības starp pilsoņiem un valsti un izpaužas apzinīgā un labprātīgā publisko pienākumu pildīšanā pret valsti lielo vispārības mērķu interesēs, Varētu minēt vēl dažus jaunus principus; bet mans nolūks nav ne visus autoritārās valsts jaunus principus uzskaitīt, nedz arī tos tuvāk aplūkot (kas vienā īsā rakstā arī nemaz nav iespējams). Gribru tikai minēt šīnī vietā, ka vairāki no autoritārās valsts jaunajiem principiem

ir juridiski principi ar interesantu un svarīgu publiski tiesisku saturu. Tādi, piem., ir: valsts varas stabilitātes princips, tautas organizētas vienības princips, publiskās kalpības princips. Līdzšinējā jurisprudencē šie principi samērā maz ievēroti, tāpēc ka viņi nebij noteikti uzstādīti un reālizēti praktiskajā valsts dzīvē. Jurisprudence ir konservatīva zinātne, kuŗas reālais pamats ir sabiedrības pastāvošā tiesiskā struktūra. Bet jurisprudences uzdevums ir arī vērīgi sekot sabiedrības tiesiskās dzīves, tiesisko attiecību, tiesiskās struktūras pārveidībām un attīstībai; un ja jauni tiesiski principi ir uzstādīti un atzīti un jaunas tiesiskas attiecības pietiekoši skaidri iezīmējušās un nodibinājušās, — jurisprudences uzdevums ir pētīt šos jaunos principus un jaunās attiecības un savu pētījumu rezultātus sakopot un ietilpināt pārveidotā un paplašinātā tiesību zinātnes sistēmā. Šāds uzdevums arī tagad pašlaik stāv jurisprudences priekšā. Modernā autoritārā valsts ar saviem jaunajiem publiski tiesiskajiem principiem sniedz daudz interesanta un jauna juridiska materiāla, kas turpmākajos gados un gadu desmitos bez šaubām pārveidos, paplašinās, padarīs bagātāku moderno jurisprudenci, sevišķi tos viņas novadus, kas apņēm valsts tiesības, administratīvās tiesības, tiesību teoriju un tiesību filozofiju.

Mani šoreiz interesē publiskās kalpības princips, kas vairākās modernajās autoritārās valstīs, arī Latvijā, ir spilgti izpaudies jaunās attiecībās starp pilsoņiem un valsti un pilsoņu publisko pienākumu labprātīgā un apzinīgā pildīšanā. Protams, nelielā esejā nav iespējams aplūkot šo ievērojamo principu kaut cik pietiekošā pilnībā, tāpēc neesmu šo principu pat minējis šīs esejas virsrakstā. Patiesībā mans nolūks šinī nelielajā rakstā īsumā aplūkot tikai publiskās kalpības principa tiesisko pamatu — tiesisku pienākumu, kam līdzšinējā jurisprudence, pēc mana ieskats, nav piegriezusi pietiekošu vērtību.

2. Pienākums modernajā jurisprudencē.

Nav viegli īsā formulā definēt jurisprudences būtību. Vecā formula *ars boni et aequi* vairāk atbilst ētikai nekā juris-

prudencei; lai gan arī šinī formulā ir ietverta pareiza doma, kas mūsu laikos ir stipri aizmirsta, bet ko vajadzētu atcerēties un celt godā, proti, ka jurisprudenci ar ētiku ir kopējs pamats, un ka jurisprudenci tikai iegūs, ja viņa atjaunos un uzturēs ciešus sakarus ar ētiku. Lietojot formālu un tautoloģisku apzīmējumu, varētu teikt, ka jurisprudenci ir zinātne par tiesībām, tiesību zinātne. Mēs esam pieraduši pie šāda apzīmējuma, tik ļoti pieraduši, ka mums pat nenāk prātā jautāt: kāpēc ne pienākumu zinātne? Vai varbūt ētika ir pienākumu zinātne, un jurisprudenci patiešām tikai tiesību zinātne? Vai tad jurisprudenci ar pienākumiem nenodarbojas, neinteresējas par tiem?

Kā ne. Ir taču zināma lieta, ka jurisprudenci aplūko arī tiesiskus pienākumus, tikai gan piegriež tiem mazāk vērības nekā tiesībām. Tā ir interesanta un komplicēta parādība, kuras tuvākais cēlonis, man šķiet, meklējams tiesību subjektīvās puses nesamērīgā iespaidā uz viņu objektīvo pusi. Es lietoju šo apzīmējumu par tiesību divām pusēm tāpēc, ka atzīstu par nepieciešamu uzturēt vienu tiesību jēdzienu.¹ Jurisprudenci valdošais virziens tomēr uztur patiesībā divus dažādus tiesību jēdzienus: objektīvās tiesības kā sabiedrisko dzīvi rēgulējošas normas, un subjektīvās tiesības kā tiesību subjektam piederošs tiesisks pilnvarojums vai tiesiska pretenzija, ko var vērst pret kādu citu tiesību subjektu un tiesiskiem līdzekļiem aizstāvēt. Protams, pilnvarojums vai pretenzija ir pavisam kas cits nekā abstrakta rēgulējoša norma, un tāpēc valdošajam virzienam jurisprudencē patiesībā būtu jāatzīst divi dažādi tiesību jēdzieni; tomēr, ņemot vērā, ka tiesiskie pilnvarojumi jeb pretenzijas pamatojas uz objektīvo tiesību normām, vai arī, citiem vārdiem, subjektīvās tiesības it kā izriet no objektīvajām, tad varam (kaut pagaidām) līdz ar F. R e g e l s - b e r g e r u pieņemt, ka tiesības ir vienas, bet ar divām pusēm, objektīvo un subjektīvo: tiesību objektīvā puse izpaužas rēgulējošās normās, bet subjektīvā puse — tiesību subjektu

¹ Šis ieskats iztirzāts manā iepriekšējā rakstā: „Sabiedriskie un individuālie elementi tiesībās“, Tiesl. Min. Vēstnesī Nr. 1, 1957.

pilnvarojumos vai pretenzijās. Jā, bet kur tad paliek tiesiskie pienākumi? — Pareizi: pievestā tiesību uztvere, kas ir ļoti parasta līdzšinējā tiesību teorijā, ir vienpusīga un tā tad nepareiza; sevišķi tiesību subjektīvā puse te ir nepareizi uztverta, jo tiesību subjektīvā puse izpaužas ne tikai pilnvarojumos, bet arī saistībās, ne tikai subjektīvās tiesībās, bet arī subjektīvos pienākumos. Un lūk, šī subjektīvo tiesību vienpusīgā uztvere ir atstājusi ievērojamu ietekmi visā tiesību teorijā; viņa ir novedusi pie tā, ka tiesību teorijā vairāk vērības piegriež tiesībām nekā pienākumiem.

Es domāju, ka subjektīvo tiesību vienpusīga uztvere ir ietekmējusi objektīvo tiesību jēdzienu un līdz ar to tiesību jēdzienu vispār. Šādam minējumam ir savs pamats. Balstot tiesību jēdzienu sevišķi uz tiesību objektīvo pusi, ir taču skaidrs, ka tiesību jēdzienā jāietilpina arī pienākumi; jo objektīvo tiesību normas patiesībā rēgulē attiecības tiesību subjektu starpā, bet šīs juridiskās attiecības vienmēr sastāv no subjektīvām tiesībām un subjektīviem pienākumiem. Visparastākās tiesiskās attiecības starp tiesību subjektiem modernā tiesiskā valstī ir tās, kas raksturojas ar abpusējām tiesībām un abpusējiem pienākumiem: subjektam A ir tiesība kaut ko prasīt no B, un šai tiesībai atbilst B pienākums šo prasību pildīt; bet subjektam B ir savukārt tiesība prasīt kaut ko no A, un uz A gulstas pienākums šo prasību pildīt. Mums, modernas tiesiskas valsts pilsoņiem, nav vairs pieņemamas un ir pat grūti saprotamas attiecības starp vergu un viņa īpašnieku-saimnieku, kur saimnieka pusē tikai tiesības, verga pusē tikai pienākumi. No vienas puses, ja valsts likumi atzīst verdzību (kā tas, piem., bij Amerikas Savienotās Valstīs līdz pagājušā gadu simteņa sešdesmitajiem gadiem), tad šādām attiecībām ir formāli juridisks pamats un viņas atzīstamas par tiesiskām attiecībām; bet, no otras puses, mēs sakām: vergs nav tiesisks subjekts, viņš ir tikai objekts, un tāpēc attiecības starp vergu un viņa saimnieku nav tiesiskas attiecības, jo tādas pastāv tikai starp tiesību subjektiem. Šo pēdējo slēdzienu mums ir ieaudzinājusi modernā tiesiskā valsts, kur visi cilvēki ir tiesību subjekti, un tiesiskas attiecības viņu starpā raksturojas ar tiesībām un

pienākumiem. Mums tagad ir pamats teikt, ka īstas tiesības juridiskā nozīmē vienmēr tiek pavadītas no atbilstošiem pienākumiem, un tiesiski pienākumi savukārt tiek pavadīti no atbilstošām tiesībām. Tāpēc varam arī teikt, ka objektīvo tiesību normas rēgulē jeb norobežo tiesības un pienākumus tiesību subjektu starpā; un definējot jurisprudenci no objektīvo tiesību viedokļa, varētu teikt, ka jurisprudence ir zinātne par tiesībām un pienākumiem, vai tiesību un pienākumu zinātne. Jurisprudencē tāpēc pienākumiem vajadzētu piegriezt tikpat daudz vērības, kā tiesībām. Bet ja tas tā nav, tad tur vainojama vienpusīgi uztvertas tiesību subjektīvās puses ietekme, kas visai jurisprudencei ir uzspiedusi zināmas vienpusības zīmogu.

Ja jau objektīvo tiesību nosaukums ir zināmā mērā vienpusīgs, jo tā sauktās tiesību normas pēc sava satura ir tiesību un pienākumu normas, tad tiesību nosaukuma un ar šo nosaukumu saistītās uztveres vienpusība jo spilgti parādās tiesību subjektīvajā pusē. Kā jau īsumā aprādīju, tiesību subjektīvajā pusē ir atrodamī divi pilnīgi līdzvērtīgi elementi: tiesiskais pilnvarojums un tiesiskā saistība, vai subjektīvā tiesība un subjektīvais pienākums. Tāpēc tiesību subjektīvās puses apzīmēšanai būtu vajadzīgs kāds jauns termins, kas ietvertu sevī abus minētos līdzvērtīgos tiesību elementus, tiesību un pienākumu; bet kamēr tāda termina nav un kamēr lietojam līdzšinējo tiesību nosaukumu tiesību subjektīvās puses apzīmēšanai, vajadzētu iegaumēt, ka ar tiesībām te jāsaprot kā tiesiskie pilnvarojumi, tā tiesiskās saistības. Citiem vārdiem: kamēr mums nav tiesību būtībai atbilstoša terminoloģija, jāiegaumē, ka tiesību termins pareizi jālieto divās dažādās nozīmēs: šaurākā, kas patiešām apzīmē tikai tiesības vien, un plašākā, kas apzīmē tiesības un pienākumus kopā.²

JĀNIS DANKS

² Līdzīgs stāvoklis ir arī vairākās citās valodās, piem., vācu, franču, krievu, kur arī tiek lietots tikai viens apzīmējums kā objektīvajām, tā subjektīvajām tiesībām: Recht, droit, pravo; un jurisprudences nosaukums — Rechtswissenschaft, science du droit, nauka prava — nozīmē tiesību zinātne mums parastajā nozīmē, t. i. zinātne par tiesībām un pienākumiem. — Citāds ir stāvoklis Anglijā, kur tiek lietoti divi tiesību ap-

Bet tiesību subjektīvās puses apzīmēšanai ne tikai tiek lietots vienpusīgs termins, kas patiesībā attiecas tikai uz vienu no elementiem, ko apzīmējamā jēdzienā vajadzētu ietvert, — vēl vairāk: arī subjektīvo tiesību paskaidrojumā jeb raksturojumā parasti galvenā vērība tiek piegriezta šim vienam elementam — tiesiskam pilnvarojumam jeb pretenzijai. Tādējādi nepareiza, vienpusīga termina lietošana ir palīdzējusi nodibināties vienpusīgai tiesību uztverei, kur pilnvarojuma elements ieguvis dominējošo stāvokli, turpretim saistību jeb pienākuma elements nepelnīti atstāts novārtā. Protams, nevar teikt, ka visi juristi teorētiski izturētos šinī jautājumā vienādi; ja, piem., pazīstamais vācu jurists Rūdolfs Iherings sevišķi spilgti izceļ subjektīvo tiesību elementu tiesībās („Der Kampf um's Recht“), tad franču ne mazāk ievērojamais jurists L e o n s D u g u i t savā mācībā par tiesībām ierāda pienācīgu vietu arī pienākumam, tāpat arī angļu jurisprudencē pienākuma elements tiek uzturēts zināmā līdzsvarā ar tiesību elementu. Bet Eiropas kontinenta valstu jurisprudencē valdošais virziens šo līdzsvaru neuztur un galveno vērību piegriež tiesību elementam.

Šī līdzsvara neievērošana tomēr neizpaužas visos jurisprudences novados vienādi. Varbūt tiesību teorija visvairāk ir vainojama šī līdzsvara neievērošanā. Civiltiesību zinātne cenšas uzturēt zināmu līdzsvaru starp tiesību un pienākuma elementiem, sevišķi saistību tiesību novadā, kur pienākuma elements figūrē jau pašā šinī terminā. Procesa zinātnē turpretim dominē tiesību aizstāvēšanas princips, tā tad galvenā loma te atkal piekrīt subjektīvajām tiesībām. Administratīvo tiesību zinātne gan parasti piegriež vajadzīgo vērību pilsoņu pienākumiem pret valsti un amatpersonu dienestpienākumiem. Bet sevišķi interesantu stāvokli redzam valststiesību zinātnē: blakus mācībai par valsts suverēno varu, no kuŗas, šķiet, izriet pilsoņu padotība un pienākumi pret valsti, parasti

zīmējumi: objektīvās tiesības — law, un subjektīvās tiesības — right. Tiesību zinātnes nosaukums — Science of Law — tiek attiecināts galvenā kārtā uz objektīvajām tiesībām; un subjektīvo tiesību apzīmējums right neietver sevī pienākuma jēdzienu (duty).

atrodam labi izveidotu mācību par pilsoņu tiesībām pret valsti, tā sauktajām pilsoņu subjektīvajām publiskām tiesībām. Šī mācība modernajā valststiesību zinātnē izveidota daudz plašāk nekā mācība par pilsoņu pienākumiem pret valsti. Un tas arī saprotams: 19. g. simteņa konstitucionālo valstu satversmēs gandrīz visur atrodam noāaļas par pilsoņu tiesībām, bet noāaļas par pilsoņu pienākumiem gandrīz nekur; un valststiesību zinātne ir piemērojusies satversmju saturam.

Bet kā izskaidrojama šī subjektīvo tiesību prioritāte satversmēs un jurisprudencē? Vai vienkārši tā, ka tiesības ir patīkamākas nekā pienākumi? Varbūt, ka arī tam ir sava psiholoģiska nozīme. Bet domāju, ka minētajai parādībai ir ievērojams ģenetisks cēlonis, ko lūkosim īsumā noskaidrot.

3. Subjektīvo tiesību prioritātes ģeneze.

Subjektīvo tiesību prioritāte jurisprudencē ir 19. g. simteņa parādība, lai gan viņas idejiskās saknes sniedzas vēl pāris simts gadu atpakaļ. Arī šīs teorētiskās koncepcijas pamats — pilsoņa subjektīvo publisko tiesību svinīga ierakstīšana satversmēs — ir moderno laiku parādība, sākot ar 18. g. simteņa beigām. Vēsturē, šķiet, nekur tamlīdzīgu piemēru neatrodam. Senās Grieķijas klasiskajā laikmetā, kad valsts iekārta bija jau labi izveidota un politiskā dzīve stipri attīstīta, pilsonis atradās valsts kalpībā, var teikt: piederēja valstij — sava mūža lielāko daļu, un patiesībā viņam nebij juridiski garantētas nekādas subjektīvas publiskas tiesības valstij pretim. Tā tas bija ne tikai stingri disciplinētajā, militāri organizētajā un aristokrātiski valdītajā Spartā, kur pilsonis vīrietis piederēja valstij no 7. līdz 60. dzīvības gadam (un arī sievietes pilsones bija padotas noteiktam audzināšanas režīmam, un valsts gaidīja no viņām derīgu darbību ģimenēs un veselu, spēcīgu bērnu dzemdēšanu), bet arī demokrātiskajās Atēnās, kur pilsoņi bez kādas kurnēšanas atradās valsts kalpībā no 18. līdz 60. dzīvības gadam, neskatoties uz to, ka šie paši pilsoņi tautas sapulcē lēma par valsts likteņiem. Tāpat arī republikāniskajā Romā pilsoņi atradās valsts kalpībā no 18. līdz 60. dzīvības gadam,

skaitoties patiesībā visu šo laiku kara klausībā; tikai — un to mums, moderno valstu pilsoņiem, derētu sevišķi ievērot: romieši nosauca un ieskatīja šo stāvokli nevis par klausību, bet par tiesību — jus militiae. Tāpat arī nodokļu maksāšana valstij Romas pilsoņiem bija nevis pienākums, bet gan tiesība: jus tributorum.³

Griekijas valstīs un Romā pilsoņi, neskatoties uz kalpību valstij, bij brīvi, un taisni ar kalpošanu valstij viņi dabūja iespēju aktīvi piedalīties valsts dzīvē, ko apzinājās kā savu ievērojamu tiesību; ir zināms, ka arī vienkāršākais Romas pilsonis apzinīgi un lepni teica: civis Romanus sum! Viņš zināja, ka ar savu kalpošanu valstij viņš ir derīga valsts sastāvdaļa, un ka valsts savukārt viņu apsarga un aizstāv. — Bet Eiropas viduslaikos iedzīvotāju lielas daļas tiesiskais stāvoklis stipri pasliktinājās ar dzimtbūšanu, kas nozīmēja nevien personīgās brīvības lielu ierobežojumu un saimniecisko pakļautību dzimtkungam, bet arī publiski-tiesisko padotību dzimtkunga jurisdikcijai. Dzimtcilvēks, juridiski skatoties, gan nebija vergs, tomēr viņa tiesību subjekta status bija ļoti ierobežots; un lai gan viņa lieli pienākumi pret dzimtkungu un valsti, formāli ņemot, bija juridiski pienākumi, tomēr juridiskā robeža bija nenoteikta un viegli pārkāpjama, tā kā bieži vien dzimtcilvēka pienākumi drīzāk bij spaidu pienākumi nekā tiesiski pienākumi. Arī jauno laiku pirmie gadu simteņi vēl nepadarīja nopiesto dzimtcilvēku stāvokli ne saimnieciskā, ne tiesiskā ziņā vieglāku, tikai pievērsa dažu izglītoto publicistu vērību zemnieku grūtajam stāvoklim. Pirmos tādus, ja tā varētu teikt: sabiedriskās domas izpaudumus redzam humānisma laikmetā, kad vērība tika piegriezta cilvēkam, individam, personai, bet šī persona nevien bija padota absolūta monarcha varai, bet bieži atradās vēl sliktākā stāvoklī ar padotību vietējā dzimtkunga vai kāda vietējā administratora patvarībai. Humānisma idejas, starp citu, izpaudās arī dabisko tiesību doktrīnas uzplaukumā 17. un 18. g. simteņos, lai gan šīs doktrīnas sākumi

³ Sk. Alexander Adam, Roman Antiquities, nodaļu Public Rights of Roman citizens.

atrodami jau klasiskajā senatnē dažu grieķu filozofu mācībās. 17. un 18. g. simteņos redzam interesantu ainu: tautas vairums nospiests nebrīvībā un apkrauts spaidu pienākumiem pret dzimtkungiem un valsti, bet apgaismotie dabisko tiesību skolas piekritēji, filozofi un juristi (Hugo Groots Holandē, Tomass Hobbes un Džons Loks Anglijā, Rusō Francijā, Pufendorfs, Tomazijs un Kants Vācijā) māca, ka cilvēkam pieder iedzimtas dabiskas tiesības, kas vecākas par valsti un ko valsts vara nedrīkst nedz atņemt, nedz pārmērīgi ierobežot. Dabisko tiesību doktrīnas piekritējus atrodam vēl 19. g. s. pirmajā pusē, jo pēdējais lielais dabisko tiesību skolotājs, slavenais filozofs Imanuels Kants, savu tiesībām un valstij veltīto darbu publicēja 18. g. s. pašās beigās. Tādā ceļā dabisko tiesību teorija daļu no savām idejām nodeva kā mantojumu vēl 19. g. simtenim, neskatoties uz to, ka šī teorija jau 19. g. s. pirmajā pusē tika stipri nokritizēta (sevišķi no vēsturiskās tiesību skolas piekritējiem) un 19. g. s. otrā pusē bija jau pilnīgi atmesta.

Bet — dabisko tiesību doktrīna nodeva 19. g. simtenim ne tikai ideju par individa iedzimtām dabiskām tiesībām: viņa parādīja savu iespaidu vēl reālākā veidā, nododot 19. g. simtenim šīs doktrīnas ietekmētus likumdošanas aktus. Līdz 18. g. simteņa otrai pusei dabisko tiesību doktrīna iespaidoja tikai tiesību teoriju, bet 18. g. s. otrā pusē šīs teorētiskās atziņas atrada iespēju izpausties valststiesiskos likumdošanas aktos, vispirms Amerikas Savienoto Valstu atsevišķo štatu satversmēs,⁴ un sevišķi franču lielās revolūcijas likumdošanas aktos, sākot ar 1789. g. „Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarāciju“, kas idejiski iedvesmēta no Rusō dabisko tiesību doktrīnas, bet praktiski diezgan daudz aizņēmās no Amerikas Sav. Valstu dekla-

⁴ Sk. G. Jellinek, Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte. 3-te Aufl. 1919. — Arī A. Sav. Valstu Neatkarības Deklarācija (Declaration of Independence, July 4, 1776) atsaucas uz iedzimtajām tiesībām: We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. That to secure these Rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed...

rācijām un likumdošanas aktiem.⁵ Vēlāk šīs deklarācijas saturs tika ietilpināts Francijas satversmēs, un Francijas satversmes šīnī ziņā noderēja par paraugu vairākām citām Eiropas valstu satversmēm 19. g. s. pirmajā pusē. Tādā ceļā Eiropas konstitucionālo valstu satversmes pašas izplatīja ieskatu par pilsoņa tiesību lielo nozīmi; šis ieskats nodibinājās vispirms jaunajā konstitucionālo tiesību zinātnē, un drīz arī tiesību teorijā vairāk vērības piegriezta pilsoņu tiesībām nekā viņu pienākumiem. Var teikt, tā bija zināma reakcija pret 17. un 18. g. simteņu tautas vairākuma beztiesisko stāvokli, un šāda pilsoņu tiesību uztvere visumā saskanēja arī ar to 19. g. s. pirmajā pusē stipri izplatīto idejisko strāvu, tā saukto vecā liberālisma virzienu, kas prasīja valsts varas neiejaukšanos saimnieciskajā dzīvē, prasīja valsts uzdevumu sašaurināšanu — „līdz naktssarga lomai“, pēc kāda spēcīgas valsts varas piekritēja irōniska apzīmējuma 19. g. simteņa otrā pusē.

Lūk, no kurienes nāk pilsoņu subjektīvo tiesību prioritātes uztvere, kas arī tagad vēl vērojama jurisprudencē, par kaiti tiesību (plašākā nozīmē) otram elementam — pilsoņu tiesiskiem, un sevišķi publiski tiesiskiem, pienākumiem. Tāda uztvere varbūt atbilda vecā politiskā liberālisma ideoloģijai, kas vairāk vai mazāk turpinājās vēl arī parlamentārā režīma laikmetā un visumā izpaudās pilsoņa tiesību prioritātē pār viņa pienākumiem; bet ja šāda uztvere neierobežoti attīstās, viņa savukārt var novest pie valsts subjektīvo tiesību prioritātes vājināšanas un apšaubīšanas. Šī virziena praktiskie re-

⁵ 1789. g. deklarācijas (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) preambulā teikts: Les représentants du peuple Français, constitués en Assemblée Nationale, ... ont résolu d'exposer dans une déclaration solennelle les droits naturels, inaliénables et sacrés de l'homme... Un deklarācijas 2. p. skan: Le but de toute association politique est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme; ces droits sont la liberté, la propriété, la sûreté et la résistance à l'oppression. Kā redzams, šīs franču deklarācijas pants stipri atgādina Amerikas Sav. Valstu Neatkarības deklarācijas augstāk pievestos vārdus. G. Jelineks augstāk minētajā darbā (Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte) pieved vairākus piemērus no A. Sav. Valstu atsevišķo štatu likumdošanas, ko ieskata par franču tiesību deklarācijas avotiem.

zultāti mums ir pietiekoši zināmi no mūsu pašu valsts nese-
nās pagātnes. Praktiskajā politikā tiesību vietā tika nostādī-
tas intereses, un partiju valdība parlamentārajā režīmā kā pie
mums, tā vairākās citās valstīs, noveda pie kailas grupu inte-
rešu politikas, par kaiti valsts interesēm. Bet politisko par-
tiju iekšienē savukārt cīnījās personīgo interešu novirzieni.
Tādā kārtā šķiru un partiju sašķeltajā valstī dominēja grupu
un personu intereses un individu subjektīvās tiesības; vis-
pārības intereses un valsts subjektīvās tiesības sāka ievērot
arvien mazāk, bet par pilsoņu pienākumiem pret valsti šinī
interesu cīņas jucekli, šķiet, domāja vismazāk.

Protams, tāds virziens bij kaitīgs valstij; un kur viņš bij
vistālāk attīstījies, tur viņu pārtrauca jaunā autoritārā iekārta,
kas nostādīja valsts intereses un valsts subjektīvās tiesības
pirmajā vietā un nodibināja līdzsvaru starp pilsoņu tiesībām
un viņu publiskajiem pienākumiem. Šāda rīcība bij racionāli
politiski un loģiski pamatota valsts interesēs. Bet pilsoņa
pienākumu nostādīšanai vienlīdzīgā stāvoklī ar viņa tiesībām,
šķiet, ir arī savs morālisks un tiesisks pamatojums.

4. Tiesību un pienākumu kopsakarība.

Varbūt, nepareiza un vienpusīga tiesību uztveres pielieto-
šana pēdējo pusotra simta gadu laikā ir novedusi pie tā, ka
pienākums un tiesība modernā cilvēka psihikā tiek pavadīti
no dažādām, zināmā mērā pretējām emocijām; bet, varbūt, šis
parādības saknes sniedzas līdz pirmatnējai sabiedrībai, kur
tiesības un pienākumi vēl tikai veidojas. Tiesība kā pilnva-
rojums, pretenzija, tiesiski nodrošināta prasītspēja, parasti tiek
pavadīta no emocijām, kas ārēji izpaužas zināmā pašlepnumā,
stingrībā, dažreiz pat bardzībā. Pienākums kā apzināta sais-
tība parasti tiek pavadīts no emocijām, kas ārēji izpaužas klu-
sā pazemībā un lēnprātībā; tikai spaidu pienākumi, t. i. tādi,
kas attiecīgā subjekta ētiskajā vai tiesiskajā apziņā vēl nav
izveidojušies par pienākumiem, parasti tiek pavadīti no kurnē-
šanas, protesta vai t. l. Šādi uztverti un apzināti pienākumi
un tiesības, kā redzams, var tikt dažādi novērtēti no ētiskā

viedokļa. Pareizi izveidotā kultūrālā sabiedrībā tiesībām un pienākumiem vajadzētu atrasties ciešā kopsakarībā un balstīties uz kopēja morāliska pamata. Bet pirmatnējā sabiedrībā plaša starp tiesību un pienākumu ir stipri liela. Ar pirmatnējo sabiedrību es domāju ne gluži to dabisko stāvokli, ko apraksta dabisko tiesību skolas vecākie priekšstāvji, bet to sabiedriskās dzīves pakāpi, ko varētu apzīmēt kā priekšvalstisko. Šinī sabiedriskās attīstības pakāpē cilvēki dzīvo šaurās grupās, patriarchālās ģimenēs vai klanos, kuŗu starpā valda kara stāvokļa attiecības; pat ciltis vēl nav apvienojušās, stabila valsts vara vēl nepastāv, tiesiskā dzīve vēl vāji attīstīta. Šāds stāvoklis pie dažādām tautām, atkarībā no viņu kultūrālās attīstības spējām, varēja būt dažāda ilguma, bet visumā viņš ir stipri ilgstošs, jo progresa temps šinī attīstības posmā vēl ir ļoti gauss. Un šādā stāvoklī vēl noteikti dominē stiprākā vara un stiprākā tiesības. Te rodas jautājums: vai pirmatnējā sabiedrībā subjektīvās tiesības patiešām nerodas no spēka, no stiprākā varas? Vai subjektīvās tiesības nedzimst tai brīdī, kad stiprākais cīņā uzveic savu pretinieku, atņem viņa ieguvumu, un uzvarētāja emocijas saka viņam, ka viņam ir tiesība nogalināt uzvarēto pretinieku vai arī atstāt to dzīvu un turēt par savu vergu? Liekas, pirmatnējā sabiedrībā tiek atzīts šāds stāvoklis, šādas dabiskas tiesības — stiprākā tiesības; tāpēc arī tas, kas cīņu pazaudējis, parasti bez protesta pieņem nāvi vai verdzību, jo viņš zina, ka uzvaras gadījumā būtu līdzīgā kārtā rīkojies ar savu pretinieku.

Pametot skatu uz šādu stāvokli pirmatnējā sabiedrībā, prātā nāk grieķu sofista Trazimacha doktrīna, ka tiesības ir stiprākā (personas vai organizētas grupas) vara un griba. Bet vai šī paša ieskata ietekme nav saskatāma vēl 19. g. simtenī stipri izplatītajā tiesību uztverē, pēc kuŗas tiesību īstais pamats ir spaidu vara, kas diktē tiesību normas un uztur tās spēkā ar spaidu līdzekļiem. Pēc šī ieskata, ko Anglijā aizstāvēja Bentams un Ostins un kas bij valdošais vācu jurisprudencē, īstas tiesības ir tikai tās, aiz kuŗām stāv valsts spaidu vara: valsts diktē tiesību normas un uztur spēkā ar

savu varu un visiem saviem spaidu līdzekļiem. Pēc šī ieskata tiesībām ir raksturīgs varas elements: spaidu vara diktē un uztur spēkā objektīvās tiesības, un šo pašu spaidu varu var saukt palīgā tas tiesību subjekts, kam ir atzītas subjektīvas tiesības. Kā redzams, tādā nostādījumā tiesībām trūkst morāliska pamata, sarauts katrs sakars starp tiesībām un morāli. Kultūrālā sabiedrībā tam tā nevajadzētu būt, un atgūt vai iegūt morālisko pamatu tiesības var ar savu ciešu saistību ar pienākumiem. Liekas, ka jau pirmatnējā sabiedrībā pienākumi ir daudz ciešāk saistīti ar morāli nekā tiesības, un savu morālisko pamatu pienākumi, šķiet, nav zaudējuši nekad. Protams, arī jau pirmatnējā sabiedrībā bija atrodamī spaidu pienākumi — verga pienākumi; lai gan bij iespējams, ka arī vergs — kaŗa gūsteknis, juzdams pateicību par dāvāto dzīvību, pildīja savu pienākumu labprātīgi. Bet istie, brīvie pienākumi dzimst ģimenē, sevišķi vecāku un bērnu savstarpējās attiecībās. Te pienākuma pamats ir mīlestība; un kad mīlestība ir nodibinājusies ģimenē, viņa pamazām paplašina savu darbības lauku un cenšas izpausties pienākumos pret līdzcilvēkiem, sevišķi tiem, kam atbalsts un palīdzība vajadzīga — trūkcietējiem, slimiem, bāriņiem. Varbūt iebildīs, ka tā jau ir morāle, un tie ir morāliski pienākumi. Jā, tā ir, un tas ir labi, ka pienākumam ir šis stiprais morāliskais pamats: no morāliska pienākuma izaug tiesisks pienākums, un vislielākā nelaime priekš sabiedrības būtu — atraut tiesisko pienākumu no viņa morāliskā pamata. Es domāju otrādi: caur pienākumu arī tiesības pašas (šaurākā nozīmē, kā pilnvarojumi vai pretenzijas) jātuvina kopējam morāliskam pamatam. Atņemot šo pamatu, atraujot tiesības un pienākumus no viņu kopējā morāliskā pamata, nonāksim taču pie spaidu tiesībām un spaidu pienākumiem. Bet kultūrālā sabiedrība nevar pastāvēt un tālāk attīstīties tikai ar spaidu tiesībām un spaidu pienākumiem; nē: sabiedrība un valsts attīstās kultūrāli — materiāli, intelektuāli un morāliski — tikai tāpēc, ka lielumlielā daļa pilsoņu pilda savus publiskos un privātos pienākumus, t. i. pienākumus pret valsti, ģimeni un līdzpilsoņiem labprātīgi. Tāpēc tiesisks pienākums pats par sevi vēl nebūt nav spaidu pienākums, jo

labprātīgi pildīts pienākums ir morālisks pienākums, vai viņš atrodams kādā likumā, rīkojumā, līgumā, vai arī tiek pildīts gluži bez kāda priekšraksta vai tiesiskas saistības. Interesanti atzīmēt šinī sakarībā vācu prof. R. L a u n a ieskatu, ko viņš attīstīja kādā pirms dažiem gadiem Latvijas universitātē nolasītā lekcijā: kultūrālā tiesiskā valstī arī pats likums nav ieskatāms par spaidu normu, bet par valsts varas priekšlikumu pilsoņiem, ko lielumlielais pilsoņu vairums pilda labprātīgi. Šādā uztverē, kā redzams, likums pats kļūst par labprātīgi pieņemtu normu un iegūst spēcīgu morālisku pamatu. Šāda likuma (galvenā objektīvo tiesību avota) uztvere ir apsveicama, jo viņa dod iespēju atrast tiesībām un pienākumiem kopēju morālisku pamatu un uzturēt tiesību un pienākumu kopsakarību un kultūrālā sabiedrībā nepieciešamo līdzsvaru. Subjektīvai tiesībai ir jābūt tiesībai ne tikai tāpēc, ka likuma burts vai noslēgtais līgums to tā atzīst, bet galvenā kārtā tāpēc, ka šai tiesībai ir sabiedriskās morāles un cilvēciskās taisnības sajūtas pamats. Un tāpat ar pienākumu: pienākums jāpilda nevien tāpēc, ka likums, rīkojums vai noslēgtais līgums to raksta priekšā, bet tāpēc, ka to prasa taisnības sajūta un pienākuma apziņa.

Bet arī neminot tiesību un pienākumu kopējo morālistisko pamatu un paliekot tikai tiesību novadā vien, tiesību un pienākumu kopsakarība un līdzvērtība ir viegli saskatāma. Jau minēju tiesību un pienākumu ciešo savstarpējo sakarību modernās sabiedrības tiesiskajā dzīvē un visā tiesiskajā struktūrā: tiesībām vienmēr atbilst kāda cita tiesību subjekta attiecīgi pienākumi, un pienākumiem — kāda cita tiesību subjekta attiecīgas tiesības, un tikai ar šādu ciešu savstarpēju sakarību kā tiesības, tā pienākumi iegūst savu īsto nozīmi un patieso reālītāti sabiedrības tiesiskajā dzīvē. Citiem vārdiem, subjektīvās tiesības un subjektīvie pienākumi ir savstarpēji tik cieši, varētu teikt: organiski saistīti tiesiskās dzīves elementi, ka viens bez otra nav domājami: tiesība bez atbilstoša pienākuma būtu tikai tukša skaņa. Bet vēl vairāk: modernās sabiedrības tiesiskajā struktūrā ir atrodami statusi (tiesiski stāvokļi), sevišķi tā sauktajā publisko tiesību novadā, kur tiesība

ir reizē arī pienākums, un pienākums — tiesība. Ļoti skaidri tas redzams amatpersonas tiesiskajā stāvoklī: amatpersonas kompetence jeb amata varas lietošana ir reizē tiesība un pienākums. Tāpat arī pilsoņa status raksturojas ar tiesībām un pienākumiem, ko var tikai abstraktā veidā sadalīt, bet ne konkrēti. Pielietojot pilsoņa statusa pareizu uztveri, kļūst saprotams, ka romieši pilsoņa cenzēšanu jeb ievešanu cenza sarakstos ieskatīja par tiesību: jus census; jo šāda ievešana cenza sarakstā nozīmēja atzišanu par pilntiesīgu pilsoni, kam tālāk sekoja militārais dienests, civīlais dienests, nodokļu maksāšana un piedalīšanās tautas sapulcēs. Un romieši te neatrada nekādu atšķirību starp pilsoņa tiesībām un pienākumiem, — nē: no viņu viedokļa te bij tik tiesības: militārā tiesība — jus militiae; civīldienesta tiesība jeb tiesība ieņemt valsts amatus — jus honorum; nodokļu maksāšanas tiesība — jus tributum, un tiesība piedalīties tautas sapulcēs — jus suffragii. Vai arī mēs nedarītu pareizāki, ja runātu ne par kaŗa klausību, bet par militāro tiesību? Un ne par nodokļu pienākumu vai nodokļu nastu, bet par nodokļu tiesību? Romas pilsoņu apzinība un patriotisms izaudzināja Romu par pasaules valsti. Bet es domāju, ka arī modernajā kultūras valstī, un, protams, arī Latvijā, ir atrodams pietiekošs skaits pilsoņu, un turpmāk tādu radīsies arvienu vairāk, kas ar lepnu pašapziņu prasīs sev tiesību uz pienākuma pildīšanu. Tiesību uz pienākuma pildīšanu, pirmkārt, pret savu valsti, tautu un tēviju, un, otrkārt, pret savu ģimeni un līdzpilsoņiem.

5. Publiskās kalpības princips.

Pienākuma nozīmi valsts tiesiskajā dzīvē un nepieciešamību ierādīt tam pienācīgu vietu jurisprudencē es uzsveru sevišķi tāpēc, ka pienākuma jēdziens ir liekams publiskās kalpības principa pamatā, kas ir ieskatāms par vienu no autoritāras valsts pamatprincipiem. Daži no autoritāras valsts principiem zinātniskajā literatūrā ir minēti vai pat iztirzāti jau agrāk, pirms autoritāras valsts nodibināšanas. Tā, piem., tautas korporatīvas organizācijas princips 1901. g. aplūkots un attiecībā

uz Francijas apstākļiem sīki iztirzāts no franču publicista Charles Benoist (Benua). Arī publiskās kalpības princips ir jau ievests franču jurisprudencē ar šī gadu simteņa sākumu, sevišķi no pazīstamā valststiesībnieka Léona Dugī (Duguit). Visā īsumā saņemot, L. Dugī doma ir sekoša. Dugī grib eliminēt no jurisprudences subjektīvo tiesību jēdzienu un likt tā vietā tiesiska pienākuma jēdzienu, attiecinot to kā uz pilsoņiem, tā uz valsts varas orgāniem. Objektīvās tiesības raksta katram priekšā zināmu pienākumu vai uzdevumu pildīšanu, un piešķir viņam varu darīt to, kas nepieciešams šī uzdevuma izpildīšanai. Šinī ziņā L. Dugī labprāt pievienojas Ogīsta Konta ieskatam, ka pozitīvā sabiedrībā katram ir pienākums pret visiem citiem, bet nevienam nav tiesības šā vārda tiešā nozīmē. Citiem vārdiem, nevienam nav citu tiesību, kā vienīgi tiesība vienmēr izpildīt savu pienākumu.⁶ Šo pienākuma jēdzienu L. Dugī attiecina ne tikai uz pilsoņiem, bet jo sevišķi arī uz tām personām vai personu grupām, kuŗu rokās atrodas valsts vara, tā tad uz valsti pašu. Tagadējā sabiedrībā laudis vairs neapmierinās ar valsts tiesību pavēlēt, bet prasa no tās lielu pienākumu pildīšanu. Rodas publiskas kalpības jēdziens, kas atvieto agrāko suverēnitātes jēdzienu publisko tiesību pamatojumā: La notion de service publique remplace le concept de souveraineté comme fondement du droit public.⁷ Un citā vietā šinī pašā darbā L. Dugī raksta: „Tā tad publiskās kalpības jēdziens stājas suverēnitātes jēdziena vietā. Valsts nav vairs suverēnā vara, kas pavēl; viņā ir individu grupa, kam jāizlieto viņu rokās esošie varas līdzekļi publiskās darbības noorganizēšanai un vadīšanai. Publiskās kalpības jēdziens kļūst par moderno publisko tiesību pamatjēdzienu. To pierāda fakti.“⁸

L. Dugī mācībā, kā redzams, publiskās kalpības princips

⁶ Léon Duguit, Le droit social, le droit individuel et la transformation de l'Etat. Krievu tulkojums Socialnoje pravo, etc. M. 1909. lpp. 26.

⁷ Léon Duguit, Les Transformations du Droit Publique, Paris, 1925, lpp. 33.

⁸ L. Duguit, Les Transformations etc. Introduction, lpp. XIX.

tiek attiecināts kā uz pilsoņiem, tā arī uz valsts varu; tā tad publiskā kalpība ir abpusēja, bet minētajā uztverē sevišķi tiek pasvītota attiecībā uz valsts varu. Paliek iespaids it kā Digī, savu doktrīnu veidodams, būtu domājis sevišķi par autoritāro valsti, jo taisni autoritārā valstī valdība izlieto valsts varu un valsts līdzekļus pareizi saprastai un lietderīgi izvestai publiskai kalpībai. Bet lai doktrīna par publisko kalpību neklātu vienpusīga, kāda tendence viņai ir franču jurisprudencē (kur publiskā kalpība galvenā kārtā tiek pierakstīta valsts varas orgāniem), publiskās kalpības princips jāuztur spēkā arī attiecībā uz valsts pilsoņiem, jāprasa no viņiem publiskā kalpība vispārības interesēm. Šī prasība izriet no pilsoņa stāvokļa valstī, jo valstī taču izpaužas tautas vairāku iepriekšējo paaudžu saskaņota un plānveidīga kopdarbība. No šī viedokļa varam teikt, ka valsts pirmā pilda savu publisko kalpību, valsts pirmā pilda lielus pienākumus pret pilsoņiem, un tad tikai prasa tos no viņiem. Pateicoties valsts apsardzībai un atbalstam, pilsoņi izaug, dabū iespēju attīstīt savas fiziskās, intelektuālās un garīgās spējas un kļūst par īstiem cilvēkiem, par pilntiesīgiem savas tautas locekļiem un valsts pilsoņiem. Jau Aristotels pareizi teica, ka cilvēka dzīve ārpus valsts nav iespējama. Individa pienākums tad arī ir, apzinoties savas eksistences pilnīgu atkarību no valsts, un pareizi saprotot tās lielās vērtības, ko viņš no valsts saņēmis pateicoties agrāko paaudžu nestiem upuriem, nodot sevi valsts kalpībā, labprātīgi un apzinīgi pildot savus pienākumus pret valsti un tautu. Pielietojot Aristotela uztveri, kā redzams, ir daudz vairāk pamata runāt par individa iedzimtiem pienākumiem nekā par viņa iedzimtām tiesībām. Apzinīgi pildot publisko kalpību, individs ne tikai pilda savu lielo iedzimto pienākumu pret valsti un tautu, bet, palīdzēdams celt vispārējo labklājību, līdz ar to visdrošāki cels arī savu personīgo labklājību.

Bet ko nozīmē, pēc sava satura, publiskā kalpība? Vai tiešu kalpošanu valsts dienestā? Protams, ka ne to vien, jo tad publiskā kalpība būtu pieejama tikai nedaudziem. Uz tiem, kas atrodas valsts dienestā, militārajā un civilajā, gulstas sevišķi publiskās kalpības uzdevumi no valsts puses. Bet arī

visi rīcības spējīgie pilsoņi pilda publisko kalpību, ja viņi labprātīgi un apzinīgi pilda savus pienākumus pret valsti. Labprātīgi padodas valdības norādījumiem un aicinājumiem un cenšas sekmēt valdības mērķus, un ar savu derīgu darbu, īpašuma tiesību izlietošanu u. t. l. lūko veicināt likumu un valdības norādījumu nosprausto nacionālas politikas plānu. Piemēra dēļ interesanti minēt, ka šāda doma formulēta Vācijas 1919. g. satversmē, kuŗas 153. p. skan: „Īpašums uzliek pienākumus. Viņa lietošanai līdz ar to jābūt kalpošanai vispārības labumam“; un 163. p.: „Katram Vācijas pilsonim, neierobežojot viņa personīgo brīvību, ir morālisks pienākums savas garīgos un miesīgos spēkus tā nodarbināt, kā to prasa vispārības labums.“ Varbūt, ka šie skaistie formulējumi, kuŗos ietverts publiskās kalpības princips, vairāk kā desmit gadus palika tikai uz papīra; bet nav šaubu, ka pēc autoritāras iekārtas ieviešanas Vācijā šinīs satversmes pantos izpaustais publiskās kalpības princips ir kļuvis pilnīgi reāls.

Bet arī mums, latviešiem, ir taču labi pazīstams skaists publiskās kalpības principa formulējums ar dziļu valststiesisku un valstsētisku saturu. Tā ir mūsu Valsts Prezidenta Dr. K. Ulmaņa dotā parole:

Katrs savā darbā — visi valsts darbā!

Es nešaubos, ka šī cēlā parole palīdzēs mums, Latvijas pilsoņiem, labprātīgi un apzinīgi pildīt savus publiskos pienākumus pret valsti.

JANIS DANKS]

Das Pflichtelement im Recht.

Der autoritäre Staat hat mehrere wichtige neue Grundsätze mit sich gebracht. Einer von diesen ist der Grundsatz der öffentlichen Dienstpflicht sowohl des Staates als auch der einzelnen Bürger. Zur Grundlegung des Prinzips der öffentlichen Dienstpflicht dient jedoch der allgemeine Begriff der Pflicht, sowohl im juridischen als auch im ethischen Sinne. Der Pflichtbegriff im juridischen Sinne gehört der Rechtswissenschaft an, aber die bisherige Rechtswissenschaft hat diesem Begriff — dem Pflichtelement im Rechte — nicht die gebührende Aufmerksamkeit gewidmet. Es ist aber leicht zu ersehen, daß das Pflichtelement und das Rechtselement in der Rechtswissenschaft als völlig gleichwertig anzusehen sind; denn das Recht im objektiven Sinne — als Normensystem — regelt sowohl Pflichten wie Rechte, und das Recht im subjektiven Sinne — als rechtliche Befugnis — hat nur dann eine reelle Bedeutung, wenn diesem Rechte eine Pflicht entspricht. So sollte man die Rechtswissenschaft eigentlich Rechts- und Pflichtwissenschaft nennen. Immer aber müssen wir im Gedächtnis behalten, daß der Rechtsbegriff in der Jurisprudenz in zweierlei Bedeutung gebraucht wird: erstens in einem engeren Sinne, der nur das Rechtselement umfaßt, und zweitens in einem weiteren Sinne, der sowohl das Rechtselement wie auch das Pflichtelement in sich einschließt.

Es erhebt nun die Frage: wie ist die Priorität des Rechtselements in der Rechtswissenschaft und im Rechtsbegriff zu erklären? Den Schlüssel zur Beantwortung dieser Frage geben uns die Konstitutionen des 19. Jahrhunderts, in denen wir fast immer Abschnitte oder Kapitel finden, die die bürgerlichen Rechte formulieren, nichts aber, oder fast gar nichts über die bürgerlichen Pflichten enthalten. Die in den Konstitutionen aufgezählten bürgerlichen Rechte wurden aber von der naturrechtlichen Schule als natürliche angeborene Menschenrechte schon im 17. und 18. Jahrhundert proklamiert. Die naturrechtliche Doktrin, sowie auch die liberale konstitutionelle Gesetzgebung des 19. Jahrhunderts sind als eine natürliche Reaktion gegen die Bedrückung und Rechtslosigkeit der Völker von der zweiten Hälfte des Mittelalters bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts anzusehen. Diese individualistische, auf individuellen

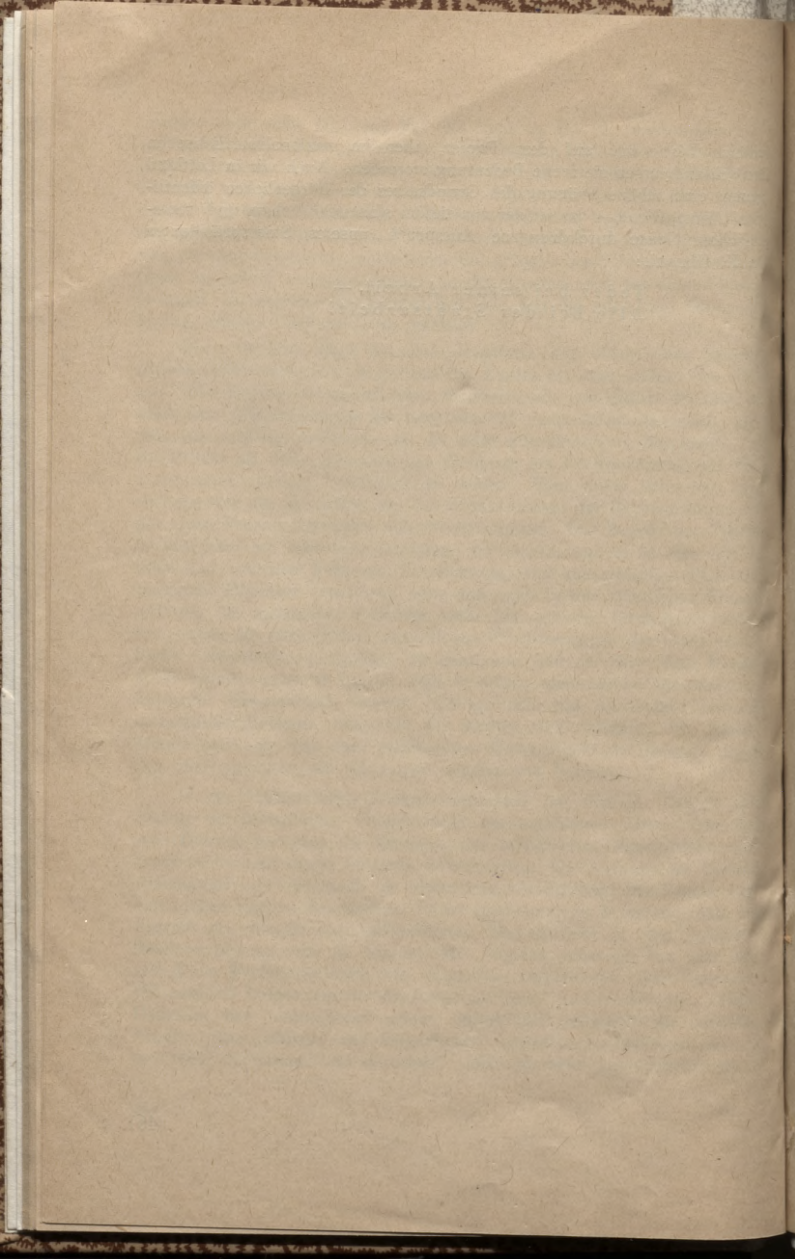
Rechten gegründete Richtung hat sich noch in das 20. Jahrhundert hinein und auch bei dem parlamentarischen Regime behauptet. Diese Richtung hat nicht nur dem Rechtselement in der Rechtswissenschaft zur Priorität verholfen, sondern auch dem Staatsinteresse und der Staatseinheit viel Schaden gebracht. Die Parteiregierung und Parteiwirtschaft hat in mehreren Staaten nur Parteiinteressen und Klassenrechte gezeitigt und das Staatsinteresse, sowie auch die öffentlichen Pflichten gegen den Staat fast völlig vergessen lassen. In den Staaten aber, wo diese Pflichtlosigkeit die Existenz des Staates bedrohte, hat die autoritäre Staatsverfassung diesem Übel ein Ende gemacht.

Der autoritäre Staat hat den Grundsatz der öffentlichen Dienstpflicht proklamiert, sowohl seitens des Staates als auch seitens der Bürger. Die Rechtswissenschaft aber ihrerseits soll wie diesem Prinzip, so auch dem Pflichtelemente im Rechtsbegriff mehr Aufmerksamkeit widmen, als es bisher geschehen ist. Es wäre wünschenswert, das Recht und die Pflicht als völlig gleichwertige Elemente der Rechtsordnung auf eine gemeinsame ethische Grundlage zu stellen. Von einem ethischen Gesichtspunkte aus betrachtet hat das Pflichtelement der Rechtsordnung sogar einen Vorzug gegenüber dem Rechtselement. Der Begriff der Pflicht ist seit jeher auf ethischer Grundlage verwurzelt; und es ist eine erfreuliche und wahrlich kulturelle Erscheinung, daß aus ethischen Pflichten rechtliche Pflichten erwachsen, oder daß auch in der rechtlichen Staatsordnung die rechtlichen Pflichten nicht ihre ethische Grundlage verlieren. Auch die bürgerlichen öffentlichen Pflichten gegen den Staat offenbaren ihre ethische Grundlage im Umstande, daß der Staat dem Bürger große Dienste geleistet hat, in dem er dessen menschliche Existenz und kulturelle Entwicklung sicherte. Völlig Recht hat Aristoteles, daß die menschliche Existenz außerhalb des Staates nicht möglich ist. Daher könnte man eher von einer angeborenen Dienstpflicht des Bürgers gegen den Staat sprechen, als von seinen angeborenen Rechten.

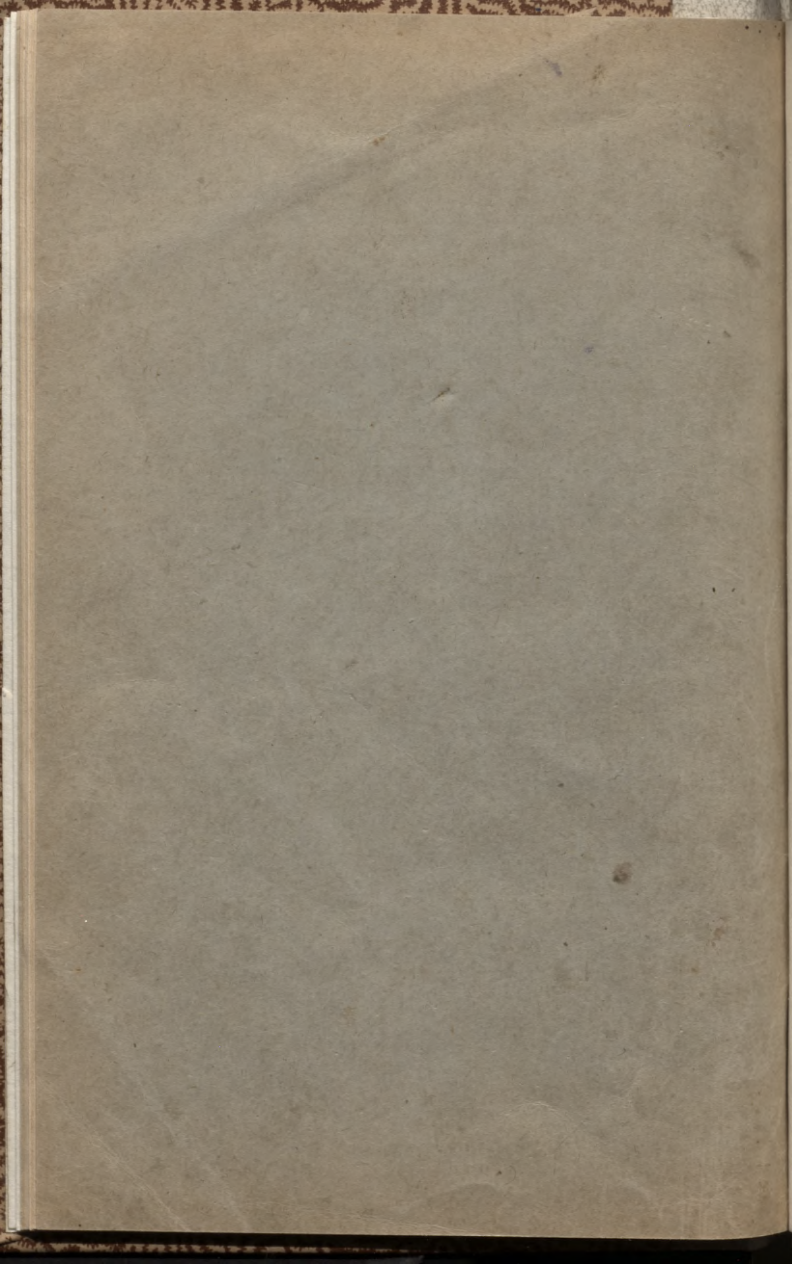
In der französischen Rechtswissenschaft hat Prof. L. Duguit das Prinzip der öffentlichen Dienstpflicht hervorgehoben. Diese französische Doktrin hat aber die Tendenz, die öffentliche Dienstpflicht dem Staate selbst und seinen Organen aufzuerlegen. Die Aufgabe der Rechtswissenschaft aber ist, auch die öffentliche Dienstpflicht der Bürger hervorzuheben und zu begründen. Es ist interessant zu bemerken, daß der Begriff der bürgerlichen öffentlichen Dienstpflicht in die Deutsche Reichsverfassung vom 11. August 1919. Eingang gefunden hat. Im Art. 153. dieser Verfassung lesen wir: „Eigentum verpflichtet. Sein Gebrauch soll zugleich Dienst sein für das Gemeine Beste;“ und im Art. 165: „Jeder Deutsche hat unbeschadet seiner persönlichen Freiheit die sittliche Pflicht, seine geistigen und körperlichen Kräfte so zu betätigen, wie es das Wohl der Gesamtheit erfordert.“ Mehr als zehn Jahre blieben diese

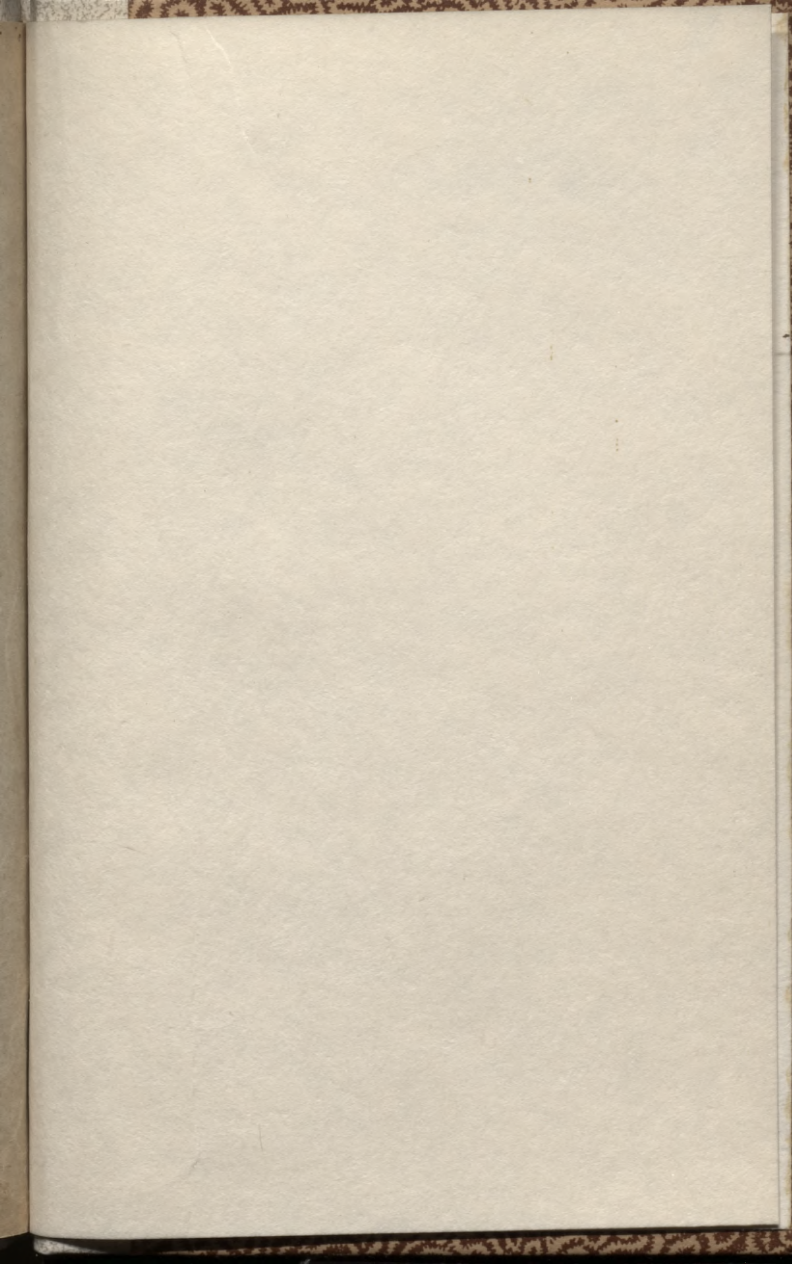
schönen Worte nur auf dem Papier, aber im nazionalsozialistischen Deutschland haben sie reelle Bedeutung erworben. Auch wir in Lettland kennen eine schöne Prägung des Grundsatzes der bürgerlichen öffentlichen Dienstpflicht — das ist der von tiefem staatsrechtlichem und staatsethischem Geiste durchdrungene Ausspruch unseres Staatspräsidenten Dr. K. Ulmanis:

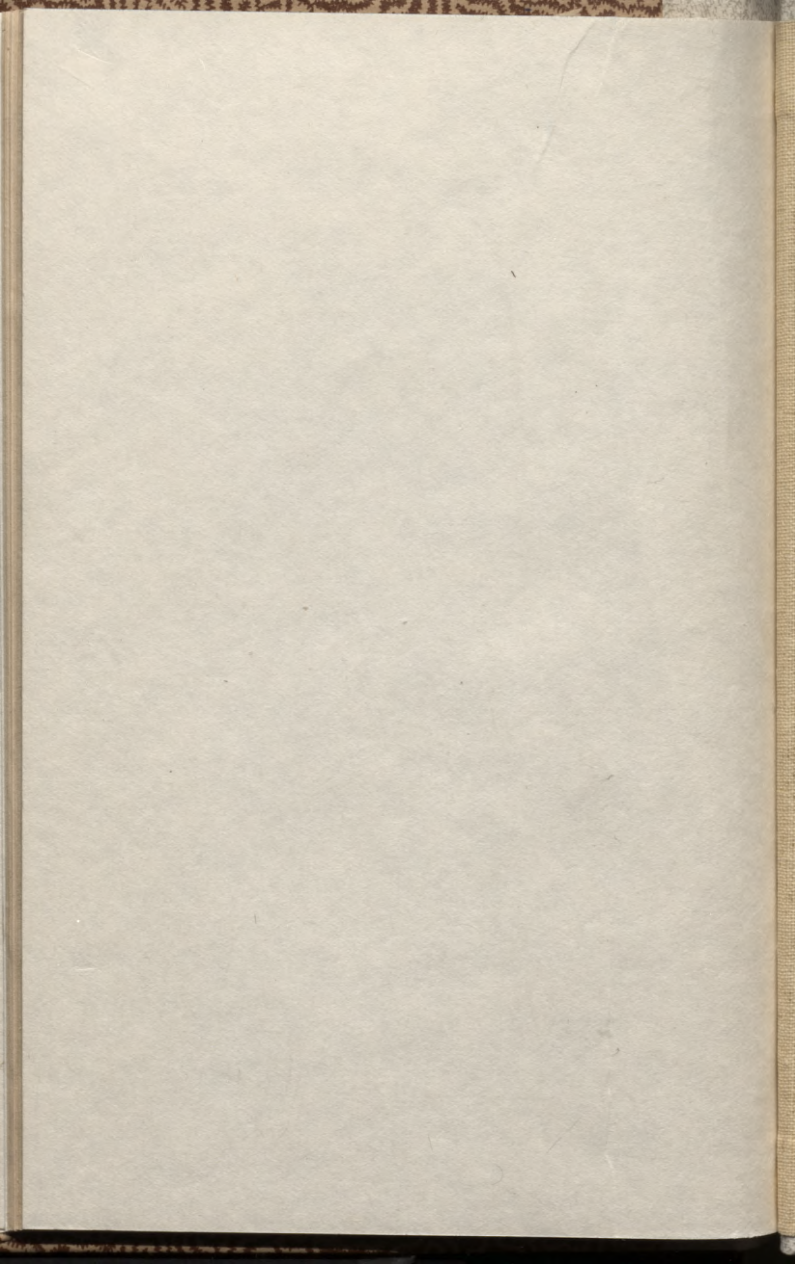
Jeder bei seiner Arbeit, —
Alle bei der Staatsarbeit!

[1-]

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0310018912